

УДК 443.197(477:4-6ЄС)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.9>

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Якимець С.С.,
*аспірант кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,
Навчально-науковий інститут права та політології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
ORCID: 0009-0009-6039-72-18,
e-mail: s.s.yakymets@udu.edu.ua*

Горінов П. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права та політології,
професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
ORCID: 0000-0002-8294-2784,
e-mail: p.v.gorinov@udu.edu.ua*

Якимець С.С., Горінов П.В. Суд присяжних в Україні в контексті досвіду країн Європейського Союзу.

Актуальність теми дослідження обумовлюється потребою науково-методичного обґрунтування, законодавчого регулювання та практичного впровадження інституту суду присяжних в Україні як однієї з умов євроінтеграційного процесу та реформування національної системи судочинства.

У статті досліджено напрями впровадження інституту суду присяжних в Україні в контексті євроінтеграційних процесів і виокремленні основних проблем та шляхів їх вирішення, враховуючи європейський досвід.

Автори аналізують досвід функціонування суду присяжних в окремих країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), з метою запозичення кращих практик у процесі законодавчого регулювання та практичного впровадження в Україні.

Зазначимо, що сьогодні інститут суду присяжних знаходиться на стадії остаточного законодавчого оформлення, тому важливим є проведення досліджень з метою подальшого використання зарубіжного досвіду, що узгоджується з національними інтересами, судовою практикою, системою судочинства й європейськими прагненнями України.

Проведене дослідження дає можливість сформулювати наступні пропозиції: на рівні нормативно-правового регулювання є потреба врегулювання функціонування організаційно-правової та фінансової основи діяльності суду присяжних; посилення участі громадянського суспільства в судочинстві, підняття рівня довіри громадян шляхом проведення відповідної рекламної соціальної кампанії в українському суспільстві.

При вдосконаленні нормативно-правового регулювання статусу присяжних слід урахувати питання психічного здоров'я, проблеми стресостійкості й емоційної стабільності претендентів на присяжних; попередження можливого використання присяжними соціальних мереж, як джерел отримання інформації, а також джерел, де здійснюють спілкування та коментують відповідні резонансні справи; підвищення рівня довіри до суду присяжних шляхом проведення відповідної кампанії в ЗМІ, створення соціальної реклами, просвітницька робота щодо суду присяжних, форми участі та способи залучення громадян до діяльності суду в українському суспільстві.

Ключові слова: суд присяжних, європейський досвід, суд присяжних Франції, континентальна модель суду присяжних, інститут присяжних, модель суду присяжних, правосуддя.

Yakymets S.S., Gorinov P.V. Jury trials in Ukraine in the context of the experience of European Union countries.

The relevance of the research topic is determined by the need for scientific and methodological justification, legislative regulation and practical implementation of the jury system in Ukraine as one of the conditions for the European integration process and reform of the national judicial system.

The article examines ways of implementing the jury system in Ukraine in the context of European integration processes and identifies the main problems and ways to solve them, taking into account European experience.

The authors analyse the experience of the jury system in selected European Union (EU) countries with a view to borrowing best practices in the process of legislative regulation and practical implementation in Ukraine.

It should be noted that today, the institution of jury trials is in the final stages of legislative formalisation, which is why it is so important to conduct comparative studies with a view to further utilising foreign experience that is consistent with national interests, judicial practice and the judicial system, as well as Ukraine's European aspirations.

The study makes it possible to formulate proposals that, at the level of regulatory and legal regulation, there is a need to regulate the organisational, legal and financial basis of the jury system; to strengthen the participation of civil society in the judicial process; and to raise the level of public trust by conducting an appropriate advertising and social campaign in Ukrainian society.

When improving the regulatory framework for the status of jurors, the following issues should be taken into account mental health, stress resistance and emotional stability of jury candidates; preventing the possible use of social networks by jurors as sources of information, as well as sources where they communicate and comment on high-profile cases; increasing the level of trust in jury trials by conducting an appropriate campaign in the media, creating social advertising, educational work on jury trials, forms of participation and ways of involving citizens in the activities of the court in Ukrainian society.

Key words: jury trial, European experience, French jury trial, continental model of jury trial, jury institution, jury trial model, justice.

Постановка проблеми. Україна четвертий рік перебуває у стані повномасштабної війни з російською федерацією, відстоюючи свою територію, безпекові й інтеграційні орієнтири, демократичні цінності, своє майбутнє. Важливим ціннісним орієнтиром, який відстоює український народ, є демократичний та євроінтеграційний вибір, територіальна цілісність, власна суб'єктність, дотримання прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і в сфері правосуддя, що гарантовано Конституцією України [1]. Як правило, збройні конфлікти супроводжуються централізацією влади, згортанням свобод, обмеженням демократичних процедур жорсткою цензурою в медіа. Україна ж, перебуваючи понад 1200 днів у стані війни, демонструє унікальний приклад: ключові демократичні інституції (парламент, суди та органи влади) продовжують працювати; зберігається і плюралізм в медіа, попри зміну форматів багатьох видань. За даними останнього опитування Київського міжнародного інституту соціології 93% українців підкреслюють важливість повноцінної демократії в Україні. Водночас лише 9% українців вбачають загрозу переходу до авторитаризму [2]. Вважаємо, що справедливий судовий розгляд і реформа інституту правосуддя в Україні є одними із базових демократичних орієнтирів і стандартів, а законодавче регулювання інституту присяжних дає можливість продемонструвати міжнародному співтовариству тенденції до незалежності судової системи в Україні.

Впровадження континентальної моделі суду присяжних в Україні було зумовлене необхідністю гармонізації національного законодавства з правовими нормами ЄС. Цей підхід відповідає загальній стратегії інтеграції України до європейського правового простору та забезпечення сумісності правових систем. Відповідно, проведення порівняльного дослідження щодо специфіки функціонування суду присяжних в ЄС дасть можливість посилити євроінтеграційні процеси та сприятиме становленню самостійності та незалежності судової влади як самостійної гілки влади в Україні.

Зазначимо, що сьогодні становлення суду присяжних в Україні перебуває на етапі нормативного уточнення ключових параметрів його функціонування, що актуалізує потребу в ґрунтовному науковому аналізі механізмів його запровадження. Особливої ваги набуває вивчення зарубіжного

досвіду з урахуванням необхідності його критичної апробації в контексті національної моделі правосуддя, сучасної судової практики та стратегічного курсу України на інтеграцію до європейського правового простору.

Мета дослідження полягає в аналізі процесу впровадження інституту суду присяжних в Україні в контексті євроінтеграційних процесів і виокремленні основних проблем та шляхів їх вирішення з урахуванням європейського досвіду.

Стан опрацювання проблематики. Серед науковців і практиків теорії правосуддя та судоустрою, державного управління й інших галузей знань відзначимо напрацювання Сердинського В.С. щодо особливостей здійснення правосуддя судом присяжних у Французькій республіці [3].

Важливим є дослідження Ітана Дж. Лейба системи присяжних у двадцяти восьми демократіях [4].

Дослідження історії і джерел походження суду присяжних в окремих типах правових систем, проведених Беловою О.І. та Бумага К.Ю., дало можливість глибше глянути на передумови виникнення інституту присяжних у світі та ті виклики, з якими зустрілися окремі країни [5].

Відзначимо наукові пошуки Обрусної С. Ю. щодо механізму запровадження суду присяжних у сучасну судову систему через розгляд функціонування вказаного інституту в історичній ретроспективі та вивчення можливостей запозичення історичного досвіду [6].

Окремий напрям дослідження представлений Савченко Г.В. щодо професійно-психологічної готовності особистості до соціономічних особливостей суддівської діяльності [7]. Подібні дослідження є особливо актуальними, враховуючи психологічний стан Українського суспільства, яке понад 3 роки перебуває у війні та потребує нових рішень у психологічній та емоційній стійкості під час професійної діяльності.

Група таких науковців як Горінов П.В., Драпушко Р.Г., Захаренко К.В., Міненко Є.С. досліджують питання державної молодіжної політики України в умовах європейської інтеграції [9] та окремі питання ефективності залучення молоді до прийняття управлінських рішень [10]. Ці дослідження особливо важливі в контексті залучення молоді до кадрового резерву присяжних.

Серед зарубіжних науковців, що досліджували інститут суду присяжних в окремих країнах ЄС є: Клер М. Жермен [11], Ніна Шенгелія [12], Француа Горф [13], Джеремі Макбрайд [14] та ін.

Відзначимо наукові дослідження Котляр Д.О. та Кузнецової Л.В. щодо зарубіжного досвіду формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини) [15], Моргун С. щодо запозичення французької моделі суду присяжних до українського законодавства [16]. Проте, ці дослідження не вичерпали всіх дискусійних питань, пов'язаних із теорією і досвідом існування суду присяжних, запровадження його в Україні.

Виклад основного матеріалу. Участь народу у здійсненні правосуддя, особливо у формі суду присяжних завжди була ключовим елементом реформ судочинства в Європі та інших країнах, оскільки саме суд присяжних здатний захистити від негативних тенденцій, що виникають у суддівському корпусі, зокрема залежності суддів від органів державної влади, політичних партій чи суспільної думки; формалізації при відправленні правосуддя або професійної деформації суддів у результаті багаторічної судової практики; надмірної бюрократизації судової влади; надлишкового судового формалізму у процесі судочинства тощо [17].

У світі, в силу історичних, політичних, географічних умов, склалися дві основні моделі суду присяжних, а саме: англо-американська та континентальна модель суду присяжних. Про англо-американську модель мова йшла у наших попередніх дослідженнях, а в даному дослідженні зупинимось на континентальній моделі, що після прийняття змін до чинного законодавства стала основним орієнтиром і напрямом адаптації в контексті інтеграції до ЄС.

Особливістю континентальної моделі є те, що для розгляду справ створюється єдина колегія з числа професійних суддів і представників народу, які спільно вирішують питання щодо винуватості чи невинуватості підсудного (питання факту), а також стосовно кваліфікації злочину і покарання підсудного. Така модель поширена у Франції, Німеччині, Австрії, Данії, Італії [15].

Наприклад, у більшості наукових джерел прослідковуємо позицію, що «саме Французька республіка, як уважають науковці, одна з перших держав, яка запровадила модель суду присяжних» [16, с. 268].

Суд присяжних у Франції відрізняється від інших юрисдикцій, що розглядають кримінальні справи, трьома основними характеристиками: усною процедурою розгляду справи; статусом судді присяжних, які прирівняні до професійних суддів; принципом внутрішнього переконання журі, на основі якого виноситься рішення [3, с. 169].

У Франції Суд присяжних було успадковано від Французької революції. Спочатку присяжні засідали одноосібно, але ця інституція стала змішаним судом після прийняття закону в 1941 році. Відтоді миряни засідають разом із професійними суддями. Суд розглядає лише тяжкі злочини, здебільшого зґвалтування та вбивства [11].

Сьогодні багато країн світу мають власні еволюційні моделі суду присяжних, які встановлювалися під час розвитку громадянського суспільства, принципів демократичного розвитку з урахуванням національної специфіки. Так, утворення ЄС як спільної інституціональної структури з власною традицією та законодавчою практикою стало поштовхом для впровадження інституціональних змін в сфері правосуддя в країнах-учасниках. Прагнучи інтегруватися в європейську спільноту, Україна адаптує свої інститути та стандарти, законодавчі зміни, інституційні структури до стандартів ЄС. Крім того, рівень довіри до суду в Україні є максимально низьким. Так, соціологічні дослідження Київського міжнародного інституту соціології, проведені у грудні 2024 р., говорять, що «лише 12% українців довіряють судам» [18], тому впровадження інституту суду присяжних дасть можливість підняти рівень довіри до судових органів і судової системи.

Існує низка західних демократичних країн, які не мають системи присяжних у кримінальних справах, «проте деякі з них залучають непрофесіоналів до судового розгляду в тій чи іншій формі, серед них є: Чилі, Чеська Республіка, Угорщина, Індія, Ізраїль, Мексика, Нідерланди, Південна Африка. Багато кантонів Швейцарії не мають присяжних, але залучають (іноді обраних) непрофесіоналів до розгляду кримінальних справ. Фінляндія та Швеція представляють дещо складніші випадки для цієї типології [4].

Італія мала французьку систему, але декретом від 23 березня 1931 року від неї відмовилася. На її місці було створено суд колегії, що складався з 2 суддів (головуючий суддя мав бути членом кримінального відділення Апеляційного суду) та 5 асесорів, призначених на 2 роки та обраних з категорій громадян, які вважаються особливо кваліфікованими [13].

Польща має «змішану» судову систему, яка залучає одного професійного суддю та двох присяжних для менш тяжких злочинів, а також двох професійних суддів та трьох присяжних для злочинів, за які передбачені покарання у вигляді двадцяти п'яти років або довічного ув'язнення. Більшість вироків можуть засудити підсудного після того, як усі судді (присяжні та професійні) обговорять це разом.

Подібна система кримінального правосуддя панує в Німеччині, де від одного до трьох професійних суддів засідають спільно з двома або трьома присяжними, яких обирають для роботи шляхом процесу політичного призначення (здебільшого); зрештою, не юристів обирають для участі в конкретній справі за допомогою системи лотереї, хоча склад не формується з населення випадковим чином, як у Сполучених Штатах [4].

Необхідно звернутися до досвіду Франції, оскільки він максимально наближений до української моделі суду присяжних. Французька модель максимально практична, так як «заслугою Франції є те, що поєднання англосаксонських і французьких правових звичаїв сприяло розвитку журі з наступним утворенням дворівневої структури суду присяжних – професійні судді та представники громадськості» [16]. Отже, як бачимо досвід більшості країн ЄС, а особливо досвід Франції, є результативним для впровадження власності моделі суду присяжних з урахуванням загальноєвропейських тенденцій.

У рамках реформи інституту суду присяжних 05 грудня 2024 року було прийнято зміни до законодавства України щодо регулювання статусу суду присяжних, а саме прийнято за основу проєкт Закону про суд присяжних № 3843 від 14.07.2020 [19] та проєкт Закону, що його супроводжує, № 3844 від 14.07.2020 [20] про внесення змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів» [21]. З метою внесення пропозицій з вдосконалення цього інституту зупинимося на основних викликах національної моделі суду присяжних і шляхах їх вирішення в контексті європейського досвіду.

Так, у статистичному аналізі щодо розгляду кримінальних і цивільних справ за участі присяжних, було констатовано незначну участь громадян у судових процесах відносно загальної кількості справ. Зокрема, у переважній більшості кримінальних справ, де потенційно міг бути суд присяжних, розгляд здійснювався колегією суддів без участі присяжних. У ході аналізу не було виявлено жодної окремої думки присяжного, що свідчить про те, що присяжні повністю погоджуються із рішеннями, проєкти яких готуються професійним суддею. Для кримінальних справ не було виявлено значного відсотку виправдувальних вироків, які були б ухвалені за участю присяжних. Відсоток виправдувальних вироків за участі присяжних є навіть трохи меншим ніж без

їхньої участі (5% проти 6,6%). Такий низький відсоток у цілому і ще нижчий відсоток ніж без присяжних може бути свідченням неефективності моделі участі присяжних у розгляді кримінальних справ [22].

Усе вищевикладене свідчить про потребу посилення ролі суду присяжних в українському суспільстві. Відповідно, вважаємо, що існує потреба на рівні нормативно-правового регулювання забезпечити становлення організаційно-правової та фінансової основи для суду присяжних, посилити участь громадянського суспільства в судочинстві, підняти рівень довіри громадян шляхом проведення відповідної соціальної кампанії в українському суспільстві. Відзначимо, що в умовах євроінтеграційних процесів розвиток і поширення інформації про суд присяжних буде прикладом впровадження демократичних інституцій в національній судовій системі.

Зупинимося на базовому питанні функціонування суду присяжних в Україні – становленні фінансової основи впровадження суду присяжних. Відзначимо, що проблеми з фінансуванням судової системи є викликом не лише для України, яка перебуває у стані війни з російською федерацією, але і для ряду розвинутих країн. Так, дослідники в сфері правосуддя і суду присяжних в країнах ЄС вважають, що участь непрофесіоналів у системі кримінального правосуддя в цих країнах є дороговартісною та трудомісткою, проте вона зміцнює глибоко вкорінені цінності, такі як обмеження влади професійних суддів та навчання громадян їхній системі правосуддя тощо. Бюджети юстиції недостатні як у Франції, так і в Бельгії. Європа вирішує це питання так само, як США роблять це з багатьох інших питань, подібних до кризового менеджменту [11].

Україна також іде шляхом кризового менеджменту, оскільки при виокремленні проблемних (дискусійних) питань Концепції удосконалення моделі суду присяжних в Україні, розроблених дослідницькою службою ВРУ, піднято питання «забезпечення гарантіями, мотивацією та стимулами громадян ставати присяжними (достатнє фінансове заохочення; захищеність присяжних від зовнішнього впливу тощо)» [23]. Розуміючи значення подібних питань, було публічне звернення Вищої ради правосуддя до Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України щодо належного фінансування судової влади та констатовано, що належне фінансування судової гілки влади є передумовою ефективної діяльності всіх органів системи правосуддя щодо реалізації заходів, спрямованих на забезпечення своєчасного й якісного розгляду судових справ і, відповідно, на задоволення суспільних потреб та очікувань [24].

У контексті військових дій, травматичного досвіду українського суспільства, існує потреба «створення інклюзивного механізму відбору присяжних, що дозволить залучати до судочинства різні групи громадян, з урахуванням віку громадян, гендерної ідентичності, роду діяльності, місця проживання, матеріального становища тощо» [23]. Відповідно, вважаємо, що проведення в українському суспільстві широкої кампанії в ЗМІ, створення соціальної реклами, просвітницької роботи щодо статусу суду присяжних, форми участі та способи залучення громадян до діяльності суду, дасть можливість посилити практичний інтерес громадян до власної участі у судочинстві та широкого залучення різних груп громадян.

Ураховуючи, що Україна та її громадяни перебувають у стані війни починаючи з 2014 року, а в активній фазі з 2022 року, більшість громадян перебувають у складних тимчасових і постійних психоемоційних станах. Тому, на питаннях психоемоційного здоров'я українського суспільства, в тому числі і претендентів на присяжних, слід звернути особливу увагу. Вважаємо, що важливою складовою діяльності судових органів та суду присяжних є наявність емоційного інтелекту, навички керування власним емоційним станом, уміння налагоджувати психологічний контакт, навички безконфліктної взаємодії та саморегуляції тощо.

Судовий процес часто має характер критичних життєвих обставин для його учасників, що може викликати складні емоційні переживання та спричинити їх неконтрольований прояв. Для здійснення якісного правосуддя суддя має впевнено керувати процесом судового розгляду, спрямовувати його в межах процесуальних норм, регулювати взаємодію з учасниками судового засідання, враховуючи їхні особистісні характеристики, психоемоційні стани, приховані наміри та мотиви. Як головному організатору судового процесу судді вельми важливо мати високий рівень загальної психологічної та соціальної культури, що дасть йому змогу вирішувати професійні завдання з урахуванням їх психологічних та соціокультурних аспектів [25].

Як позитивні зрушення відзначимо прийняття Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні», де передбачені правові, організаційні, економічні та соціальні засади системи охорони психічного здоров'я в Україні [25], проте реалізація норми закону і створення

роботодавцем програм психосоціальної підтримки на робочому місці для своїх працівників потребує відповідних людських і фінансових ресурсів, що є також додатковим фінансовим навантаженням на судову систему України.

Слід звернути увагу на виклики, що постають в європейських країнах, в Україні ж поки менше уваги приділяють цим проблемам. Це порушення, які вчиняються присяжними щодо соціальних мереж. Серед них наступні:

- присяжними використовується Інтернет для отримання додаткової інформації щодо конкретної справи. Присяжні зобов'язані скласти думку про конкретну справу на основі доказів, які вони чують у залі суду, але дослідження, що вони проводять в Інтернеті, заздалегідь формують певне ставлення до фігурантів справи;
- присяжні публікують «дописи» чи «твіти» в соціальних мережах або коментують чужі «дописи» під час судових засідань. Присяжним не дозволяється це робити, хоча в різних країнах трапляється багато таких випадків [12].

Подібні виклики будуть характерні і для українського суспільства, тому питання використання соціальних мереж присяжними має мати відповідне законодавче регулювання.

Важливо, що при підготовці судових кадрів, розуміючи базові повоєнні виклики українського суспільства, вже сьогодні формують професійні програми, де подібні виклики враховані. Наприклад, у Національній школі суддів України Стандартизована програма підготовки та підвищення рівня кваліфікації працівників апаратів судів [26] за категоріями враховує як військові, так і виклики психологічного-емоційного характеру, організаційно-правового, інформаційного характеру тощо. Відповідно, вже сьогодні претендентам на участь у судочинстві в якості присяжних при підготовці до діяльності у суді слід мати навички керування стресом, шляхи протидії професійному вигоранню, саморегуляції та емоційної компетентності як складової психічного здоров'я.

Відзначимо, що низка питань адміністративно-правового регулювання гарантій незалежності суддів [27], міжнародних стандартів формування корпусу суддів як основи вдосконалення гарантій незалежності суду та суддів [28] нами піднімалися у попередніх дослідженнях, і вони не втратили актуальності й при діючій реформі судової системи.

Висновки. Суд присяжних своїм походженням завдячує таким країнам світу, як Греції, яка відома своїм одним з перших судів присяжних в Афінах, в подальшому – Франції, Англії, США, Австралії, Канаді, Німеччині, Австрії, Іспанії, для яких наявність суду присяжних стало ознакою суб'єктності, демократичності та справедливості.

Безперечно, існує група держав, що ще не мають повноцінно функціонуючої системи кримінальних присяжних, але активно розглядають та впроваджують плани щодо використання присяжних у найближчому майбутньому.

Вважаємо, що в подальшому законодавчому врегулюванні інституту присяжних має бути приділено особливу увагу організаційній структурі та фінансовій незалежності цього інституту.

Існують наступні виклики, що потребують належної уваги законотворчих органів і суспільства. Це питання психічного здоров'я, проблеми стресостійкості та емоційної стабільності присяжних; попередження можливого використання соціальних мереж присяжними як джерела отримання інформації, а також джерел, де здійснюють спілкування та коментують відповідні резонансні справи; підвищення рівня довіри до суду присяжних шляхом проведення соціальної кампанії в ЗМІ, просвітницької роботи в українському суспільстві щодо суду присяжних, форми участі та способи залучення громадян до діяльності суду, що дасть можливість посилити практичний інтерес громадян до власної участі в судочинстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.08.2025).
2. Демократія проти хаосу війни. Чого Україна може навчити світ URL: https://projects.liga.net/democracy_vs_war/ (дата звернення: 22.08.2025).
3. Сердинський В. С. Особливості здійснення правосуддя судом присяжних у Французькій республіці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. № 20. С. 165–168.

4. Ethan J. Leib. A Comparison of Criminal Jury Decision Rules in Democratic Countries URL: <https://www.pensamientopenal.com.ar/system/files/Documento742.pdf> (дата звернення: 22.08.2025).
5. Белова О., Бумага К. Суд присяжних: досвід зарубіжних країн та перспективи подальшого розвитку в Україні. *Міжнародний науковий журнал юриспруденції та філософії*. № 2 (3). С. 30–44. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjpr.20230203.02> (дата звернення: 22.08.2025).
6. Обрусна С.Ю. Механізм запровадження суду присяжних в Україні: історичний досвід та сучасні перспективи. *Форум права*. 2012. № 2. С. 496–502. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12ocjtcр.pd> (дата звернення: 22.08.2025).
7. Савченко Г.В. Професійно-психологічна готовність особистості до соціономічних особливостей суддівської діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2017. 24 с.
8. Якимець С.С., Горінов П.В. Реформування суду присяжних в Україні: теоретичні підходи та практичні виклики на основі досвіду США. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024 № 7 С. 476–480.
9. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Міненко Є.С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33(72). № 3. С. 54–59.
10. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості / Р.Г. Драпушко та ін. Київ: *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 9.
11. Claire M. Germain. Trials by Peers: The Ebb and Flow of the Criminal Jury in France and Belgium. *University of Florida Levin College of Law UF Law Scholarship Repository*, 2018. URL: <https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1845&context=facultypub> (дата звернення: 22.08.2025).
12. Shengelia N. Challenges Facing Trials by Jury. URL: https://www.researchgate.net/publication/370992091_CHALLENGES_FACING_TRIALS_BY_JURY (дата звернення: 22.08.2025).
13. Francois Gorphe. Reforms of the Jury-System in Europe: France and Other Continental Countries. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2628&context=jclc> (дата звернення: 22.08.2025).
14. Jeremy McBride. Ensuring That the Operation of Jury Trials in Georgia are Fully in Accordance with European Standards. URL: <https://rm.coe.int/jury-trial-instructions/168077f5dd> (дата звернення: 22.08.2025).
15. Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. Зарубіжний досвід формування суду присяжних (на прикладі США, Англії, Франції та Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2024. URL: http://lsej.org.ua/9_2024/91.pdf (дата звернення: 22.08.2025).
16. Моргун С. Запозичення французької моделі суду присяжних до українського законодавства: реалії та перспективи. *Підприємництво господарство і право. Кримінальний процес*. № 3. 2017. С. 268–271.
17. Рекомендації спільних комітетських слухань у комітетах Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності та з питань правової політики на тему: «Перспективи розвитку, проблематика формування та функціонування інституту присяжних в Україні». 2020. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/32998.pdf> (дата звернення: 22.08.2025).
18. Грушецький А. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках. 2024. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> (дата звернення: 22.08.2025).
19. Про суд присяжних: проєкт Закону від 14.07.2020 № 3843 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465 (дата звернення: 22.08.2025).
20. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: проєкт Закону у зв'язку з прийняттям Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 № 3844 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69466 (дата звернення: 22.08.2025).
21. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 22.08.2025).

22. Присяжні. Статистичний аналіз щодо розгляду кримінальних та цивільних справ за участі присяжних 2017–2018. URL: <https://socialdata.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/jurors-20-05-2019.pdf> (дата звернення: 22.08.2025).
23. Концепція удосконалення моделі суду присяжних в Україні. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33637.pdf> (дата звернення: 22.08.2025).
24. ВРП звернулася до КМУ та Мінфіну щодо належного фінансування судової влади. 2024. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1658436/> (дата звернення: 22.08.2025).
25. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні: Закон України від 15.01.2025 № 4223-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text> (дата звернення: 22.08.2025).
26. Стандартизована програма підготовки та підвищення рівня кваліфікації працівників апаратів судів за категоріями. URL: [https://nsj.gov.ua/files/1672826458%D0%94%D0%9B%D0%AF%20%D0%86%D0%9D%D0%A8%D0%98%D0%A5%20%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B9%20\(1\).pdf](https://nsj.gov.ua/files/1672826458%D0%94%D0%9B%D0%AF%20%D0%86%D0%9D%D0%A8%D0%98%D0%A5%20%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B9%20(1).pdf) (дата звернення: 22.08.2025).
27. Горінов П.В. Адміністративно-правове регулювання гарантій незалежності суддів: принципи, процедури та стандарти: монографія / Київ: Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2024. 288 с. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/44403/Horinov%20V._monohraifia.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 22.08.2025).
28. Горінов П.В. Міжнародні стандарти формування корпусу суддів як основа вдосконалення гарантій незалежності суду та суддів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2019/13.pdf (дата звернення: 22.08.2025).